

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ

про визнання частково неконституційними положення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу»

1. Відповідно до частин першої та другої статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Вказаним положенням Конституції України кореспондує положення пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) про те, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: (...) е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг (...).

2. Положеннями частин першої та другої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489-III (далі – Закон) передбачено наступне.

Особа госпіталізується до психіатричного закладу добровільно – на її прохання або за її усвідомленою згодою. Особа віком до 14 років (малолітня особа) госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її батьків чи іншого законного представника. Особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, **госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна**. У разі незгоди одного із батьків або відсутності батьків чи законного представника госпіталізація неповнолітнього до психіатричного закладу проводиться за рішенням

(згодою) органу опіки та піклування, яке може бути оскаржено до суду. Згода на госпіталізацію фіксується у медичній документації за підписом особи або її законного представника та лікаря-психіатра (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 19, ст.143, із змінами, внесеними згідно із Законом № 1033-V від 17.05.2007 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 34, ст. 445).*

Госпіталізація особи у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, здійснюється за рішенням лікаря-психіатра (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 19, ст.143).*

3. У рішенні по справі «М. проти України» від 19 квітня 2012 року (заява № 2452/04, пункт 69) Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) зазначив, що поняття позбавлення свободи включає в себе як об'єктивний елемент, а саме, тримання особи в обмеженому просторі протягом тривалого часу, так і суб'єктивний – відсутність згоди особи на таке позбавлення свободи.

Однак, затримання особи може призвести до порушення статті 5 Конвенції навіть тоді, коли особа сама погодилась на нього. Згода особи на поміщення в психіатричний заклад для стаціонарного лікування може вважатись дійсною для цілей Конвенції тільки за наявності достатніх і достовірних свідчень того, що психічна здатність особи дати згоду та розуміти її наслідки була об'єктивно встановлена в ході справедливої і належної процедури і що вся необхідна інформація стосовно госпіталізації та запланованого лікування була надана в адекватний спосіб (вищевказане рішення Європейського суду у справі «М. проти України», пункти 69 та 77).

Отже, поміщення недієздатної особи без її згоди і у випадку, коли вона не може за станом свого здоров'я дати таку згоду, до психіатричного закладу, з якого вона не може у будь-який момент вийти за власним бажанням, прирівнюється до позбавлення свободи.

У рішенні по справі «Штукатуров проти Росії» від 27 березня 2008 року (заява № 44009/05, пункт 113) Європейський суд вказав, що в контексті підпункту «е» пункту 1 статті 5 Конвенції «в основі поняття «процедура, встановлена законом» лежить справедлива та належна процедура, а саме, що рішення про вжиття будь-якого заходу, який позбавляє особу свободи, має прийматись та виконуватись повноважним суб'єктом і не бути свавільним». Іншими словами, тримання під вартою не може вважатись «законним» в сенсі підпункту «е» пункту 1 статті 5 Конвенції, якщо національна процедура не забезпечує достатніх гарантій проти свавілля.

4. З аналізу частини другої статті 29 Конституції України позбавлення свободи не можливе інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Згідно з Конституцією України повноважним суб'єктом, який приймає рішення про позбавлення свободи, є тільки суд.

З положень частини першої статті 13 Закону вбачається, що госпіталізація недієздатної особи до психіатричного закладу здійснюється

лише на прохання або за згодою її опікуна за наявності рішення лікаря-психіатра.

Відповідно, така госпіталізація недієздатної особи є позбавленням її свободи у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції, оскільки вона тримається в обмеженому просторі протягом тривалого часу за відсутності її згоди.

З огляду на це таке позбавлення свободи має відбуватись з дотриманням гарантій частини другої статті 29 Конституції України, а саме за вмотивованим рішенням суду. Таким чином, частина перша статті 13 Закону в тій мірі, в якій вона дозволяє госпіталізацію недієздатної особи до психіатричного закладу без рішення суду суперечить частинам першої та другої статті 29 Конституції України.

5. Окремо слід зазначити, що аналогічна правова норма, яка передбачала госпіталізацію до психіатричного закладу особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, на прохання або за згодою її опікуна, існувала й в законодавстві Російської Федерації (частина четверта статті 28 Закону Російської Федерації від 02 липня 1992 року № 3185-І «Про психіатричну допомогу та гарантії прав громадян при її наданні» (в редакції станом на 07 лютого 2011 року). Конституційний Суд Російської Федерації рішенням від 27 лютого 2009 року № 4-П за скаргами Ю.К. Гудковой, П.В.Штукатурова, М.А. Яшиной визнав таку норму частково неконституційною.

6. З огляду на вищевказане та керуючись статтями 101 і 147, абзацом другим п. 1 частини першої статті 150 Конституції України (*Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, стаття 141*), п. 1 статті 13, статтями 39 і 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» (*Відомості Верховної Ради України, 1996, № 49, ст.272*), п. 3 частини першої статті 13 та статтею 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (*Відомості Верховної Ради України, 1998, N 20, ст.99*),

ПРОШУ:

Визнати, що положення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» в частині, що передбачає, що особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна, не відповідає положенням частин першої та другої статті 29 Конституції України в тій мірі, в якій воно дозволяє госпіталізацію особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна, без судового рішення, прийнятого за результатами перевірки обґрунтованості та необхідності такої госпіталізації в примусовому порядку.

У конституційному провадженні за цим поданням братиму участь особисто, а також братиме участь Кушнір Ірина Володимирівна – представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Конституційному Суді України.

Додатки:

1. Конституція України (витяг).
2. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року № 1489-III (витяг).
3. Закон Російської Федерації від 02 липня 1992 року № 3185-I «Про психіатричну допомогу та гарантії прав громадян при її наданні» в редакції станом на 07 лютого 2011 року (витяг).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (витяг).
5. Рішення Конституційного Суду Російської Федерації від 27 лютого 2009 року № 4-П за скаргами Ю.К. Гудковой, П.В.Штукатурова, М.А. Яшиной.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Штукатуров проти Росії» (Shtukaturov v. Russia) від 27 березня 2008 року, заява № 44009/05, п. 113 (витяг); <http://hudoc.echr.coe.int>.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М. проти України» (M. v. Ukraine) від 19 квітня 2012 року, заява № 2452/04, п.п. 69 та 77; <http://hudoc.echr.coe.int>.

В.В. Лутковська